

ELSŐ RÉSZ

1

Pavel Alekszejevics Kukockijnak a XVII. század végétől férfiágon minden őse orvos volt. Az első, Avgyej Fjodorovics Nagy Péternek egy 1698-ban kelt, Ruysch anatómiaprofesszorhoz – akinél egy évvel azelőtt a cár Pjotr Mihajlov álnév alatt anatómia-előadásokat hallgatott – Utrechtbe címzett levelében bukkan fel. Az ifjú uralkodó arra kéri a professzort, hogy „önszántából” vegye fel diákjai sorába Avgyej Kukockij gyógyszerészsegéd fiát. Hogy maga a Kukockij családnév honnan is ered valójában, nem ismeretes, ám a családi legenda szerint Avgyej őse Kukuj helységből származott, ahol I. Péter német negyedét építtet.

Attól az időtől a Kukockij vezetéknev hol adománylevelekben bukkan fel, hol az iskolások névsorában, amit az 1714-es cári rendelet óta vezetnek Oroszországban. Ezeknek az új típusú iskoláknak az elvégzését követő állami szolgálat a nemesség felé nyitott utat az „alacsony származásúak” előtt. A Rangsávszék bevezetését követően a Kukockijok érdemeik alapján immár „minden rangjuk és privilégiumuk tekintetében a nemesség körébe” tartoztak. Az egyik Kukockijról említést tesznek még annak a strassburgi Johann Erasmusnak a hallgatói listáján is, aki a nyugati doktorok közül, más orvosi

diszciplínákkal egyetemben, elsőként tanított Oroszországban „bábamesterséget”.

Pavel Alekszejevics gyermekkorától fogva titokzatos érdeklődést mutatott minden élő szervezet felépítése iránt. Néhanapján – és ez leginkább a vacsora előtti meghatározatlan, kitöltetlen időben szokott előfordulni – sikerült észrevétlenül besurrannia apja dolgozószobájába, és miközben a szívverése is elállt, a nehéz, eltolható üvegű svéd szekrény középső polcáról leszedte Platen akkortájt igen híres, féltve őrzött, háromkötetes orvosi enciklopédiáját, és kényelmesen elhelyezkedett vele a padlón, a holland cserépkályha kiszögellése és a szekrény határolta zugban. A kötet végén elhelyezték egy pirospozsgás arcú, fekete bajszos férfi és egy jámbor arcú, ám erősen állapotos nő összerakható ábráját: a nő magzatot hordozó méhe a tanulmányozhatóság érdekében kitarulkozott. Valószínűleg éppen e miatt az ábra miatt, amely – nincs ezen mit takargatni – egyszerűen egy meztelen fehérnép volt – rejtegette a háziak elől kutatásait, mert félt, hogy rajtakapják valami helytelenkedésen.

Ahogy a kislányok fáradhatatlanul öltöztetgetik babáikat, Pavel úgy rakosgatta össze majd szedegette szét órákon át az embernek és egyes szerveinek kartonmodelljeit. A kartonemberkékről rendre lekerült a bőrréteg, aztán jöttek az élénkpiros izomzat kötegei, majd előtűnt a máj, a rugalmas légcsővek törzsén kiterébélyesedett a tüdő fája, s legvégül lemeztelenedtek a csontok, amelyeket sötét-sárgára festettek, amitől tökéletesen halottnak tetszettek. Mintha a halál mindig az emberi testen belül rejtőzne, és csak kívülről borítaná élő hús – de erről Pavel Alekszejevics majd csak jóval később kezd el gondolkozni.

Itt, a kályha és a könyvespolc közt talált rá egyszer az apja, Alekszej Gavrilovics. Pavel letolásra számított, de apja, aki egy óriás magasságából nézett le rá, csak hümmögött valamit, és megígérte, hogy ad valami jobbat a fiának.

Néhány nap múlva valóban adott is neki valami jobbat, Leonardo da Vinci *Dell' Anatomia*-ját: vakdombor *A* betű, tizenyolc ív, kétszáznegyvenöt rajz – Szabasnyikov kiadása, Torino, a XIX. század vége. A könyv elképzelhetetlenül gyönyörű volt, háromszáz, kézzel számozott példányban jelent meg, el látva a kiadó ajánlásával. Alekszej Gavrilovics operált valakit Szabasnyikov háza népéből...

Az apa e szavakkal ajánlotta a könyvet tízéves fiának:

– Nézd csak meg... Leonardo volt kora legkiválóbb anatómusa. Nála jobban senki sem rajzolt anatómiai preparátumokat.

Apja még mondott ezt-azt, de Pavel már nem figyelt oda: a könyv úgy nyílt ki előtte, mintha fényesség árasztotta volna el a szemét. A rajz tökéletességét megsokszorozta az ábrázolt tárgy elképzelhetetlen tökéletessége, legyen az akár kéz, akár láb, avagy hal formájú, háromfejű alszárcsontizom, amit Leonardo bensőségesen csak „hal”-nak nevezett.

– Itt lent megtalálod a természettudomány történetét, a zoológiát és az összehasonlító anatómiát – hívta fel a fia figyelmét Alekszej Gavrilovics az alsó polcokra. – Jöhetsz bármikor és olvashatsz.

Gyermek- és kamaszkorának legboldogabb óráit Pavel apja dolgozószobájában töltötte, lelkesedett a csontok csodálatos összekapcsolódásáért, amely biztosította a pronatio–supinatio soklépcsős folyamatát, s majdhogynem könnyekig felbuzdult a vérkeringési rendszer evolúciójának ábrája fölött, onnantól kezdve, hogy a földigilisztánál még csak egy finom izomszalagokhoz kötődő egyszerű cső volt, egészen a négykamrás emberi szív háromütemű csodájáig, amely mellett a perpetuum mobile osztályismétlőknek való egyszerű kis feladatnak tetszett. De a fiú számára maga a világ is ilyen grandiózus perpetuum mobilénak tűnt, amely saját erőforrásból táplálkozik, s melynek záloga az élőtől a holt, a holttól az élő felé pulzáló mozgás.

Pavel kapott az apjától egy ötvenszeres nagyítású kis rézmikroszkópot – ettől kezdve semmilyen tárgy, ami nem volt alkalmas arra, hogy kiterítse a tárgylemezre, nem érdekelte tovább a fiút. Abból a világból, ami nem fért bele a mikroszkóp látómezejébe, csak azt vette észre, ami egybeesett azokkal a lélegzetelállító képekkel, amelyeket a mikroszkópban megfigyelhetett. Megragadta figyelmét például a terítő mintája, minthogy a harántcsíkos izomzat felépítésére emlékeztette...

– Tudod, Eva – mondta Alekszej Gavrilovics a feleségének –, attól félek, Pavlikból nem orvos lesz, túlságosan jó feje van hozzá... Menjen inkább tudósna...

Maga Alekszej Gavrilovics egész életében a pedagógiai és a gyógyítómunka kettős igáját húzta: vezette a katonai sebészeti tanszéket, és nem hagyott fel a műtétekkel sem. A két háború, az orosz–japán és a német közti rövid szünetben megszállottan dolgozott, létrehozta a tábori sebészet modern iskoláját, miközben próbálta a hadügyminisztérium figyelmét ráirányítani arra a szerinte szembeszökő tényre, hogy a jövő háborúja más jelleget ölt, és az éppen csak beköszöntött évszázad más léptékű, új fegyverekkel vívott, új katonai medicinát alkalmazó háborúk százada lesz. Alekszej Gavrilovics szerint a tábori kórházak rendszerét teljességében felül kell vizsgálni, és a sebesültek sürgősségi evakuációjára és a központosított, szakosodott kórházak megteremtésére kell összpontosítani...

A német háború előbb kezdődött, mint ahogy azt Alekszej Gavrilovics jósolta, ő pedig, ahogy akkoriban mondták, a hadi események színterére lépett. Kinevezték annak a bizottságnak az élére, melynek létrehozásán békeidőben annyit buzgólkodott, most pedig ezerfelé szakadt, mert a sebesültek áradata hatalmas volt, az általa kigondolt szakkórházak pedig papíron maradtak: a háború előtti időben nem sikerült áttörnie a bürokrácia falait.

Miután kemény konfliktusba került a hadügyminiszterrel, egyszer csak faképnél hagyta a bizottságot, és fenntartotta

magának a mozgó kórházakat. Ezek a kerekeken guruló, pullmankocsikban működő műtők a cselekvőképtelen hadsereggel egyetemben vonultak vissza Galícián és Ukrajnán keresztül. Tizenhét elején az egyik sebészvágont tüzéségi találat érte, és Alekszej Gavrilovics ott veszett a betegével és az ápolónőjével együtt.

Pavel ugyanabban az évben lett a Moszkvai Egyetem orvosi karának hallgatója. A következő évben viszont már kizárták, mivel apja a cári hadsereg ezredese volt. Aztán egy év elteltével Kalincev professzornak, apja idős barátjának, a nőgyógyászati és szülészeti tanszék vezetőjének közbenjárására visszavették az egyetemre. Kalincev magához vette, a testével védte.

Pavel ugyanolyan szenvedéllyel tanult, amilyenel a játékos játszik, az alkoholista iszik. Határtalan lelkesedését látva mindenki csodabogárnak tartotta. Anyjától eltérően, aki agyonkényeztetett és szeszélyes asszony volt, ő alig érzekelte az anyagi nélkülözést. Úgy érezte, apja halála után már semmit sem veszíthet.

Kilencszázhusz elején Kukockijéknál „lakótércsökkentést” hajtottak végre: lakásukba még másik három családot telepítettek, az özvegynek és fiának pedig meghagyták a volt dolgozószobát. Az egyetemi professzorok kara, amely úgy-ahogy életben maradt az új hatalom alatt, semmivel sem tudott a segítségükre lenni – őket is rendesen összepréselték, s a forradalom okozta ijedtség sem múlt el: a bolsevikok már bemutatták, hogy az emberi élet, amiért ezek a velejükhöz romlott intellektuelek küzdöttek, lyukas garast sem ér.

Eva Kazimirovna, Pavel anyja a tárgyak rabja volt, nagy gonddal őrizte őket. Bevonszolta a dolgozószobába csaknem az összes varsói bútorát, étkészletét, ruházatát. Az apa tiszteletre méltó dolgozója, amely valaha tágas volt és célszerű, most raktárhelyiséggé változott, és bármennyire kérlelte is Pavel, hogy szabaduljanak meg a felesleges dolgoktól, anyja csak sírt és ingatta a fejét: ez minden, ami korábbi életükből

megmaradt. Mindazonáltal rendre el kellett adogatnia javait, és a zsbivásárban folyton ki is árusította feneketlen, hol lábbelivel, hol kis gallérokkal, hol szalvétákkal megrakott ládikáit, és minden egyes apróságot az örök búcsú könnyeivel öntözött...

Anya és fia viszonya elhidegült, leépült, és egy év múlva, amikor anyja férjhez ment a szemtelenül fiatal Filipp Ivanovics Levsinhez, egy kis vasutas főnökhöz, Pavel elköltözött otthonról, de fenntartotta magának a jogot, hogy apja könyvtárát használhassa.

Ám ritkán jutott haza az anyai házba. Tanult, dolgozott a klinikán, sokszor volt ügyeletben, és ott töltötte az éjszakát, ahol tudta, leginkább a fehéreneműraktárban, ahová az öreg gondnoknő engedte be, aki nemcsak apjára, de még a nagypajára is emlékezett...

Már betöltötte a huszonegyedik évét, mikor anyja gyermeket szült. A felnőtt fiú túlságosan is emlékeztette a korára, s az egyre fiatalodó Eva Kazimirovna szenvedett ettől. Értésére adta Pavelnek, hogy jelenléte a házban nem kívánatos. Kapcsolatuk ettől kezdve megszakadt.

Kis idő múltán az orvosi kar levált az egyetemről, átalakításokat hajtott végre. Meghalt Kalincev professzor, helyére valaki más, egy kiemelt pártkader került, akinek egyáltalán nem volt neve a tudományban. Bármilyen furcsa is, Pavelt dícsőítette, és osztályvezető orvosi státusban meghagyta a tanszéken. A Kukockijok neve az orvosi világban nem kevésbé jól hangzott, mint a Pirogov vagy a Botkin név.

Az első tudományos munkáját Pavel olyan érrendszeri rendellenességeknek szentelte, amelyek a terhesség ötödik hónapjában spontán vetélést okozhatnak. A rendellenességek a legapróbb hajszálereket érintették, és Pavelt amiatt érdekelték, mert akkoriban a periférikus területeken zajló keringési és idegrendszeri folyamatokra irányuló hatások elméletével bajlódott, és úgy vélte, ezeket könnyebben lehetne irányítani,

mint a magasabb szintű osztásokat. Mint minden osztályvezető orvosnak, Pavelnek is voltak betegei a kórházban, de hente kétszer rendelt a rendelőintézetben is.

Éppen abban az évben, amikor az intézeti ambuláns rendelésen a negyedik-ötödik hónapban rendre megismétlődő vetélések miatt kezelt egy asszonyt, észrevette, hogy látja az asszony gyomordaganatát az áttétekkel: az egyik igen jól kivethető volt a májon, a másik pedig, egy kisebb, a gátor környékén. Nem változtatott a beteg vizsgálatának rituáléján, de beutalta a sebészetre. Aztán sokáig ült az irodájában, nem hívta be a soron következő beteget, s igyekezett felfogni, mi is történt vele, honnan került elé ennek a teljesen kifejlett ráknak a színes, sematikus képe...

Ettől a naptól kezdve Pavel Alekszejevics számára feltárult furcsa, de hasznos képessége. Magában „belső látásnak” hívta; az első években óvatosan érdeklődött is, nincs-e valakinek még a kollégái közül ilyen különleges tulajdonsága, de nem bukkant a nyomára.

Az évek múlásával belső látása megszilárdult, felerősödött, magasabb szintű megoldóképességgel bővült. Némely esetekben még a sejtszerkezeteket is ki tudta venni, amelyeket mint ha Ehrlich hematoxilinja színezett volna meg. A rosszindultú elváltozások erős lila árnyalatot kaptak, az aktív proliferáció finomszemcsés bíborszínben játszott... A magzatot a terhesség legelső napjaitól mint fénylő, világoskék felhőcskét látta...

Voltak olyan napok és hetek, amikor „belső látása” elhagyta. Pavel Alekszejevics azért tovább dolgozott: vizsgálta a betegeket, műtött. Szakmai önbizalma ilyenkor sem hagyta el, de lelkében halvány nyugtalanság ébredt. Az ifjú doktor természetesen materialista volt, a misztikát nem szenvedhette. Apjával mindig nevettek anyja lelkesedésén, aki hol nagyvilági asztaltáncoltató ülésekre járt, hol a magnetizmussal kapcsolatos misztikus ostobaságokba habarodott bele.

A saját képességéhez Pavel Alekszejevics úgy viszonyult, mint egy tőle független élőlényhez. Nem tépelődött a jelenség misztikus természetén, úgy fogadta, mint a hivatásához használható segédeszközt. Lassanként kiderült, hogy ez a képesség aszkéta és nőgyűlölő. Még a túl bőséges reggeli is el tudta halványítani a belső látást, úgyhogy Pavel Alekszejevics bevezette azt a szokást, hogy nem reggelizik, és vagy csak ebédre evett először, vagy ha a nap második felében a rendelőben rendelt, akkor csak vacsorára. Ami a nőekkel való fizikai kapcsolatot illeti, az bizony egy időre kikapcsolta a megfigyelt betegeknek ezt az áttetszőségét.

Jó diagnoszta volt, orvosi gyakorlatához lényegében nem lett volna szükség erre a jogtalan előnyre, tudományos munkája azonban mintha valóban kérte volna ezt a segítséget: a véredények rejtett sorsa olyan titkokat őrzött, amelyek mint ha éppen feltáruhnának... Úgy esett, hogy magánélete némileg ellentétbe került a tudományossal, és miután szakított futólagos szeretőjével, egy hideg és pontos kezű sebészasszisztenssel, finoman elkerülte a további szerelmi kapcsolatokat; kissé tartott is a női agresszivitástól, és hozzászólt az önmegtartóztatáshoz. Nem jelentett ez neki túlzottan nagy megpróbáltatást, mint ahogy semmi sem, amit magunk választunk. Néha megtetszett neki valamelyik kis nővérke vagy fiatal doktornőcske, és pontosan tudta, hogy bármelyikük az első szóra el is menne vele, de a belső látást fontosabbnak tartotta.

Önkéntes erényességét kénytelen volt védelmezni: magányos volt, ám annak az időnek a koldusviszonyai között gazdag, saját területén híres is, és lehet, hogy nem volt éppen egy férfiszepe, de mindenképpen férfias és vonzó, s ezeknek a tulajdonságoknak köszönhetően, amelyekből elég lett volna akár egyetlen is, bármelyik nő, aki csak felfedezte kissé érdeklődő tekintetét, olyan ostromba kezdett, hogy Pavel Alekszejevics alig úszta meg szárazon.

Némely kolleginák még azt is feltételezték, hogy van benne némi titkolt vonzódás a férfiak iránt, amit magával a szakmájával hoztak összefüggésbe: miféle vonzalmai lehetnek egy olyan férfinak, aki nap nap után szolgálati kötelességből matat finom ujjaival a titkos női sötétségben...

2

Az orvostudomány iránti családi odaadáson kívül volt még egy sajátos örökletes vonása a Kukockijoknak: úgy szereztek maguknak feleséget, ahogyan zsákmányt a katonák. A dédapja egy fogságba esett török lányt vett el, a nagyapja egy cserkesz nőt, az apja pedig egy lengyel kisasszonyt. A családi legendák szerint mindegyikük észbontóan szép nő volt. Ugyanakkor a vérkeveredés kevésbé változtatta meg a testes, vállas, korán kopaszodó férfiak e családi vonásait. Az Avgyej Fjodorovicsról készült rézkarc portré, egy ismeretlen, ám nyilvánvalóan német iskolázottságú festő munkája, amit mind a mai napig őriznek Avgyej Fjodorovics utódai, tanúskodik a családi vonásokat az időn átívelően továbbadó vérnek az erejéről.

Pavel Alekszejevics is ilyen katonai házasságot kötött – elhamarkodottat és váratlant. És bár a felesége, Jelena Georgijevna nem volt sem fogoly, sem tús, Kukockij negyvenkettő novemberében látta meg először egy szibériai kisvárosban, V.-ben – ahová az általa vezetett klinikát evakuálták –, a műtőasztalon, és a nő – akinek az arcát még nem is látta – olyan állapotban volt, hogy Pavel Alekszejevics számot vetett vele, hogy a beteg élete nem az ő kezében van. A nőt a mentők hozták be, már későn. Nagyon későn...

Pavel Alekszejevicset a helyettese, Valentyina Ivanovna hívatta be. Kiváló sebész volt ő is, azt is tudta, hogy a főnöke megbízik benne, de most valami különleges esettel szembe-

sült. Hogy mivel, maga sem tudta megmagyarázni. Elküldett tehát a férfi lakására, felkeltette és megkérte, hogy menjen be. Amikor Kukockij, már „bemosakodva”, előkészülve az operációra belépett a műtőbe, a doktornő a szikével éppen felvágta az előkészített felületet...

Kukockij odaállt Valentyina Ivanovna háta mögé. Különleges látása magától működésbe lépett, és már nem is az operációs területet látta, amin Valentyina Ivanovna dolgozott, hanem a női testet, teljes egészében, látta a ritka kecses és súlytalan gerincet, a szűk mellkast, a vékony bordákat, a megszokottnál kissé magasabban elhelyezkedő rekeszizmot, a lassan összehúzódó szívet, amelyet sápadtzöld, az izommal együtt lüktető áttetsző fény világított meg.

És – bár senkivel sem tudta volna megértetni, senkinek sem tudta volna elmagyarázni ezt a furcsa érzést – egy rokon testet látott ott. Még a jobb tüdő csúcsán lévő sötét folt is, ami a gyermekkorban átvészelt tuberkulózis nyoma, kedvesnek és ismerősnek tetszett neki, mint amilyen az ágy fejrészénél lévő, jól ismert tapétafolt, ami mellett minden este elalszunk.

Ennek a fiatal és belső felépítésében csodálatos nőnek az arcát nézni valahogy kínos volt, ő azonban mégis vetett oda egy gyors pillantást a fehér lepedőn túlra, ami a nőt állig betakarta. Felfedezte a hosszú barna szemöldököt, a pihés kis pamacst a kiindulásánál, valamint a keskeny orrlyukakat. Meg a falfehér sápadtságot. Ám az arc látványa olyan kínos érzést váltott ki belőle, hogy szemét nyomban le is csúsztotta oda, ahol a gyöngyházszerű bélcsatorna hullámvonulatát feltételezte. A feregnyúlvány kifakadt, a genny kifolyt a bélüregbe. Hashártyagyulladás. Ez volt az, amit Valentyina Ivanovna is látott.

A tapintásra éppen csak langyos, valamilyen ritka virágillatot árasztó, gyenge sárgásrózsaszín láng, amely csak Kukockij látásában létezett, világította meg a nőt, akinek, lényegében, ez a része is volt.

Az orvos látta azt is, hogy a combnyak elégtelen domborulata miatt milyen törékenyek a medenceízületek... Tulajdonképpen közel jár a csípőficamhoz. Ráadásul a medence olyan szűk, hogy szülés esetén tartani kell a medencecsontok szét húzódásától vagy szétszakadásától. De a méh fejlett, arra utal, hogy már szült. Tehát egyszer már megúszta... A gennyesedés elérte már mindkét petevezetékét és a sötét, felzaklatott méhet... A szív nagyon gyengén vert, de nyugodt tempóban, a méh viszont rettegést sugárzott magából. Pavel Alekszejevics már régóta tudta, hogy az egyes szervek saját érzékeléssel rendelkeznek... De lehet-e az ilyesmit hangosan kimondani?

Hát igen, szülnöd már nem kell többet... – a férfi még nem gyanította, hogy éppen kitől is nem kell már szülnie ennek a szeme előtt haldokló asszonynak. Megrázta a fejét, hogy elűzze az áttetsző képeket... Valentyina Ivanovna a bélcsatorna tekervényének kiegyengetése után most eljutott a féregnyúlványhoz. Minden csupa genny volt...

– Mindent kitisztítani... Mindent eltávolítani...

Ezt nem lehet elviselni. Átkozott egy foglalkozás, gondolta Pavel Alekszejevics, mielőtt kivette Valentyina Ivanovna kezéből a műszereket.

Pavel Alekszejevics tudta, hogy a kórház vezetőjének, Ganycsevnek van néhány fiola amerikai penicillinje. Tolvaj volt és feketéző, de lekötelezettje Pavel Alekszejevicsnek... De vajon ad-e?